

- Lodge, M.; McGraw, K., M. (eds.), (1995). *Political Judgment: Structure and Process*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- McGraw, K. (2000): *Political Methodology: Research Design and Experimental Methods*. In: Goodin, R., E.; Klingemann, H.-D. (eds.). *A New Handbook of Political Science*. Oxford, Oxford University Press.
- Ragin, C., C. (1987): *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley, University of California Press.
- Ragin, Ch., C.; Berk-Schlosser, D.; de Meur, G. (2000): *Political Methodology: Qualitative Methods*. In: Goodin, R., E.; Klingemann, H., D. (eds.). *A New Handbook of Political Science*. Oxford, Oxford University Press.
- Říchová, B. (2000): *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha, Portál.
- Sniderman, P., M.; Brody, R., R.; Tetlock, P., E. (1991): *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology*. New York, Cambridge University Press.
- Sudman, S. (1976): *Applied Sampling*. New York, Academia Press.
- Webb, E. (ed.), (1966): *Unobtrusive Measures: Nonreactive Research in the Social Sciences*. Chicago, Rand McNally.
- Weisberg, M.; Bowen, B. (1977): *An Introduction to Survey Research and Data Analysis*. San Francisco, W. H. Freeman.

Kapitola 4

KOMPARATIVNÍ POLITOLOGIE

(Blanka Říchová)

Komparativní politologie¹ je souhrnným označením politologického oboru využívajícího specifických metod analýzy, jejichž prostřednictvím lze získat potřebné informace o reálně existujících politických systémech a zákonitostech jejich vývoje. Slouží rovněž jako podklad pro normativní politickou teorii, jež se orientuje na vymezení a stanovení podmínek spojených s přáním (a snahou) dosáhnout co nejlepšího politického uspořádání. Základní úvaha, která vede k vysokému hodnocení významu komparativní politologie, je neoddělitelně spjata s obecným charakterem poznání ve společenských vědách, tedy snahou nalézt odpověď na otázku co, jak a za jakých podmínek je možné poznávat. Vzhledem k tomu, že společenské vědy včetně politologie nemají možnost využívat experimentu, stává se pro ně komparace, resp. komparativní metody faktickou substitucí experimentu. Mohou výrazně napomoci tomu, aby se snížilo riziko přílišného zahledění se do jednoho vybraného vzorku-příkladu a v důsledku toho i jeho neopodstatněné nadhodnocení v celkovém

¹ V odborné politologické literatuře se setkáváme s různými označeními komparativní politologie – nejčastějšími pojmy jsou comparative politics a comparative government. Například J. Blondel použil pro označení své komparativní analýzy termín comparative government (1990), přičemž stejný typ analýzy nazval Y. Mény politique comparée (1993) (situaci navíc komplikuje skutečnost, že tytéž výrazy používají někteří autoři pro označení politologie samotné). Nejnověji se setkáváme v odborných textech i s novými pojmy, a to comparative public administration, comparative public policy, comparative constitutional law, které jednoznačně odrážejí posuny ve směrech výzkumu, jež se výrazněji projevují od 80. let 20. století. V české terminologii je zatím běžně používán pojem komparace politických systémů (Škaloud a kol. 1995; Říchová 1996), resp. právní komparatistika, která se zaměřuje na analýzu ústavou vymezených institucí, resp. vládních systémů a jejich reálně rozvíjených vazeb a funkcí, používá označení ústavní komparatistika (Klokočka 1996).

kontextu studia určitých procesů a vztahů mezi prvky (politického) systému (často je takový přístup označován jako „politologický etnocentrismus“). Na druhé straně komparace umožňuje generalizaci, formulování hypotéz, koncepcí a teorií týkajících se vztahů mezi jednotlivými politickými fenomény (Marsh; Stoker 1995, 173). Podle britského politologa francouzského původu J. Blondela (1990) je komparativní studium cestou, jejíž pomocí se lze propracovat k obecné rovině poznání²; stejně tak může napomoci poznání specifického případu, a to prostřednictvím předchozích poznatků obecného charakteru – tedy poznáním zákonitostí a pravidelností, které jsou logickým protikladem specifického, zvláštního. Komparativní metody tak propojují specifické s obecným.

4.1. Komparativní metody: charakteristika

Skutečnost, že je komparativní analýza obecným problémem všech společenských věd, je pro politologii jako prakticky nejmladší společenskovědní disciplinu velmi výhodná. Pokud vezmeme v úvahu předmět zájmu politické vědy³, jímž je mocenský rozměr života společnosti a jedinců v ní, její relativní mládí (ve srovnání s vývojem ostatních společenských věd) a výrazné rozšíření po roce 1945, pak je nutné připustit, že si politologie může „dovolit“ čerpat a využívat poznatky nejen právní vědy (ústavní komparatistika), ale stále více i sociologie (politická sociologie, resp. sociologie politiky), ekonomie (public choice theory), psychologie aj. Jen jedna ze

² Propracovat se k poznání obecných principů fungování politické sféry však nelze na základě unikátnosti, a to ani v politologii; neboť co můžeme říci o pravidelnostech v kontextu studia jediné vlády, jediného parlamentu či několika politických stran fungujících v rámci jednoho politického systému? Právě proto je komparace při studiu vlád a vládnutí nutně centrální, je nezbytným základním kamenem jejich vědeckého studia. Je nutností, nikoli elegantním doplňkem, neboť „chceme-li být opravdu seriózní při studiu vlád, nemůžeme se adekvátně vyjadřovat na dané téma vně komparativního přístupu“ (Blondel 1990, 4).

³ V textu se používá jak pojmu „politická věda“, tak „politologie“, neboť oba jsou v české odborné literatuře pokládány za relevantní.

společenských věd – historie – zůstává trvale spíše na okraji zájmu politologů, což je zvláště na komparativních studiích mnohdy velmi zřetelné.⁴ Zastavme se proto alespoň ve stručnosti u základních poznatků o komparativní metodě.

Jednou z tezí, která má obecnou platnost a kterou můžeme nalézt prakticky ve všech úvahách na dané téma, je, že je nezbytně **nutné rozlišovat mezi prostým srovnáním a komparativní metodou** (J. Topolski). K tomuto názoru se hlásí i britský politolog J. Blondel, když připomíná, že je bezpodmínečně nutné rozlišovat mezi srovnáním a komparativní metodou, neboť samo srovnání ještě není komparace (Blondel 1990, 5). Český historik M. Hroch k danému rozlišení uvádí, že „komparativní metodu je třeba v prvé řadě odlišit od prosté komparace, která má charakter techniky“ (Hroch a kol. 1985, 234).⁵

Základními pravidly pro komparaci, které využívá i komparativní politologie, jsou:

- **definice objektu komparace,**
- **určení cíle komparace,**
- **stanovení kritérií** pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezení vztahu komparace k časové ose.

Z hlediska politologického studia je posledně jmenovaný požadavek okrajový, většina politologů nevěnuje historické dimenzi vývoje „předmětu svých zájmů“ příliš velkou pozornost. Přesto i zde nalezneme výjimky. Jednou z nich je práce Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives (1967), na níž se podílel tým autorů vedený S. M. Lipsetem a S. Rokkanem. Autorskému týmu

⁴ Skutečnost, že není imunní ani vůči přírodním vědám, a hlavně jejich královně – matematice, je na tomto místě irelevantní; stačí jen připomenout problematiku výrazně se rozvíjející, byť současně značně kritizované, teorie racionální volby a teorie her (rational choice theory, theory of game). Nelze však nezmínit fakt, že právě statistika, o níž se blíže zmiňujeme v dalším textu, se dostala v komparativním studiu na jedno z čelných míst, což bohužel ne vždy přispívá ke zkvalitnění politologického výzkumu.

⁵ K této problematice může český zájemce využít starší literaturu zabývající se problematikou komparativních metod v historii, jež se opírá o poznatky polské, ale i západoevropské metodologie. Viz (Hroch 1972, 631-647), (Hroch a kol. 1983), (Hroch a kol. 1985). Z novějších prací stojí za zmínku práce V. Knappa (1991) či V. Klokočky (1996), věnující se problematice ústavní komparatistiky.

se podařilo propojit sociálně ekonomický kontext historického vývoje vybraných společností s vývojem politických stran a vymezit typologii stranických systémů, a to vše v kontextu národní a průmyslové revoluce, jež ovlivnily zásadním způsobem vývoj Evropy 19. století (viz kapitola Političtí aktéři). Rozsáhlé kompendium bohaté na množství faktografických údajů zarámovaných do hodnotných teoretických úvah postavených právě na komparaci nebylo doposud překonáno a stále čeká na pokračovatele – nejvíce právě v části teoretické. Další krok na cestě tímto směrem, i když ve srovnání s předchozí prací podstatně drobnější, udělali i autoři jako H. Daalder či A. Lijphart, kteří se prakticky ve stejné době věnovali přednostně studiu specifík politických systémů tzv. malých západoevropských zemí. Od předchozí se tyto studie liší tím, že uvažují v historickém kontextu vývoje daných společností, tedy uvažují v historickém čase. Použijeme-li historický termín, jedná se **komparaci diachronní, vertikální** (Hroch a kol. 1985, 236).

Politologové si však obecně více potrpí na jiný typ komparace, jenž preferuje paralelní studium několika systémů v jednom časovém bodě. Jedná se o tzv. **synchronní komparaci**. Pro ni je typické, že vychází z analýzy zvolených prvků (politických institucí, struktur, politických systémů, prvků politické kultury apod.) v jednom, konkrétním časovém úseku. Je tedy mnohem statictější než komparace diachronní, což bývá i jejím hlavním nedostatkem. Umožňuje ale na druhé straně vymezit odlišnosti spojené s prostorovým výskytem sledovaných prvků, a je proto pokládána za jeden z hlavních indikátorů nerovnoměrnosti vývoje jednotlivých teritorií, oblastí, regionů. V historické komparaci lze nedostatky výrazného stadiálního charakteru synchronní komparace v současné době relativně snadno oslabit díky obecně přítomnému vědomí dynamiky historického vývoje. V politologii však většinou tento rozměr není dostatečně rozvinut a nedostal se do obecného povědomí. To se bohužel dosti zřetelně projevuje na celkovém charakteru politologických komparací – většina z nich se spokojí se stavovou analýzou, jíž odborného lesku dodávají rozsáhlé statistické přehledy dat.

Tou obecně „nejvyšší“ metou komparativní analýzy je taková technika komparace, která umožňuje vyvozovat závěry z kombinace

poznatků dosažených komparativní analýzou synchronní i diachronní. V historii je označována jako **komparace analogických historických situací** (Hroch a kol. 1985, 237). Tato metoda v sobě zahrnuje i periodizaci sledovaných jevů a umožňuje tak nacházet a porovnávat vývoj a proměny zvoleného prvku, resp. souboru prvků v širším kontextu obecných zákonitostí (jejich) vývoje. Je nesporné, že tento typ analýzy je nejen nejobsáhlejší co do souboru užitých a potřebných dat, je rovněž nejnáročnější na jejich vymezení a zpracování. Mnohé historické práce-kompendia však tento charakter mají, či se alespoň vědomě snaží touto metodou pracovat.

V politologii je však stále výjimkou, čímsi, co se jeví nejen jako ideál, ale o co se většina politologů ani nesnaží, neboť si jsou vědomi obtížnosti takového úkolu. Těch, kteří se podjali a zašli při své analýze tak daleko, že by jejich práci bylo možné přiřadit k tomuto typu komparativní analýzy, je jen velmi omezený počet. Jejich práce jsou navíc dosti problematické a vyvolávají mnohé nesouhlasné reakce. Obecně však lze říci, že – ať již další výzkum vedl k tomu, že závěry vyvozené z podobných obsáhlých studií byly překonány, či, v tom lepší případě, jsou předmětem trvalé kritiky – se jedná o studie hodnotné co do snahy po vytvoření uceleného rámce vývoje mocenských struktur v návaznosti na proměny moderní společnosti (snad nejlépe lze tento komparativní přístup dokumentovat na již zmíněné Lipsetově a Rokkanově práci).⁶

Ať již je ale vlastní užití komparativní metody v politologii jakékoli, tedy bez ohledu na to, jak jednotliví autoři s touto metodou (či pod její hlavičkou) pracují, získávají či zpracovávají data, nelze již dnes zpochybnit její zásadní oborový význam. Je obecně pokládána za „komplexní a velmi užitečný typ klasifikačního konceptu užívaného v politologii“ (Isaak 1984, 85).

⁶ Rovněž Lijphartova aplikace teorie konsociační demokracie v kontextu poválečného vývoje evropských i mimoevropských zemí, vydaná roku 1977, může sloužit jako vhodný doklad snahy politologů oprostit se od „prostého srovnání“ a vstoupit do hájmeství historických analýz a čestně se jim postavit. Navíc může tato teorie sloužit i jako zdroj úvah o možnostech vytvoření obdobného typu politického uspořádání v systémech, jejichž výchozí situace je výrazně odlišná (viz vytvoření škály typů demokratických politických systémů) (Říchová 1992a).

4.2. Využití komparativního přístupu v politologii

Vlastní komparace je tedy závislá především na kritériích výběru případů, jež se mají stát vlastním předmětem studia. Stanovení kritérií tedy užití komparativní metody časově předchází, určuje její směr a stanoví cíle, kterých má být dosaženo. Neznamená to však, že by výsledek komparativní analýzy byl předem dán. Jistá apriornost se týká výlučně teoretického zázemí, z něhož se vychází, a podílí se na zvolení konceptu, který má následná komparace prověřit. Vhodně a správně zvolená metoda pak usnadňuje vymezení proměnných, na něž bude výzkum zaměřen a jejichž vztahy bude zkoumat, resp. výběr politických systémů, které budou do analýzy zahrnuty. Výsledek komparace pak slouží jak k prověření zvolené teorie v rámci případů, které sdílejí shodné rysy (například parlamentní demokracie, prezidentské systémy), tak k odhalení „anomalí“, jež může motivovat další výzkumy a přeformulování teoretických východisek (Lijphartova teorie konsociační demokracie).

Nejednoznačnost výsledku komparace staví politology před nutnost vypořádat se s dalším problémem: Je vhodnější pro prověření teorie volit soubory případů, které jsou si co nejbližší, nebo naopak takové, které se od sebe co nejvíce liší? První cesta je co do četnosti v komparacích zastoupena nejvíce. Typickými jsou studie věnované souboru zemí, které patří do jednoho kulturně, historicky či politicky vymezeného prostoru (například studie věnované skandinávským politickým systémům či nejnověji analýzy vývoje postkomunistických zemí apod.). Neuralgickým bodem takových studií je, že příliš upřednostňují shodné rysy a podceňují (přehlížejí) ty faktory, které dané systémy odlišují. Výrazné je to zvláště na analýzách tzv. anglo-amerických demokracií (Spojené království, USA, Austrálie, Nový Zéland a Kanada), jež jsou založeny na podobnosti sociálně-kulturního zázemí daných politických systémů. Přitom platí, že rozdíly mezi jednotlivými zeměmi lze oprávněně označit za markantní: odlišnost lze doložit jak kritérii z oblasti politické – jednotlivé země se liší typem politického režimu (USA na rozdíl od ostatních jsou prezidentským režimem), vnitřní územní strukturou (USA, Kanada a Austrálie jsou federace, Spojené království na sklonku 20. století

přistoupilo na specifický model přenesení části pravomocí na autonomní zastupitelské instituce ve Skotsku, Walesu a Severním Irsku a Nový Zéland zůstává unitárním státem), typem stranického systému i volební účastí – tak ukazateli z oblasti ekonomické (od celkového počtu obyvatel přes míru nezaměstnanosti, počet vysokoškolsky vzdělaných osob atd.).

Druhý typ klade důraz na faktory působící na tzv. subsystémové úrovni (Przeworski; Teune 1970). Soustředí se především na identifikaci mnoha proměnných, velmi často je předmětem zájmu jedinec a jeho chování, nikoli státní celek. V tomto ohledu se blíží spíše statistickým analýzám shromážděných dat a jeho cílem je prověřit vztahy mezi proměnnými a určit ty, které jsou nezávislé na svém systémovém začlenění. Takový cíl si kladla například T. Skocpolová (1979) ve své historické analýze revolucí. Za případové studie zvolila tak odlišné země, jakými jsou bezesporu Francie, Rusko a Čína. Východiskem srovnání byl fakt, že ve všech těchto zemích proběhly výrazné revoluční změny – studované téma pro ně tedy bylo nesporně relevantní – avšak odlišnosti mezi nimi jak v oblasti sociální, ekonomické, kulturní i politické umožňovaly položit si otázku, co bylo všem těmto systémům společné, že „vyprodukovaly“ stejný politický jev.

Studium shodných a rozdílných případů bývá většinou v současné komparativní politologii od sebe odděleno. Práci, které využívají paralelně oba přístupy, doposud není příliš. O jak komplikovaný metodologický postup se jedná, dokládá například obsáhlá komparativní analýza G. De Meura a D. Berg-Schlossera z roku 1996. Renomovaní autoři se v ní pokusili vymezit faktory, které se podílely na úspěchu (či pádu) evropských demokratických režimů po roce 1945. Pro tyto účely nejprve stanovili na základě shody ukazatelů podsoubory evropských zemí – tj. soubor úspěšných demokracií a soubor zemí, v nichž se demokracie po roce 1945 neudržela – a následně se zaměřili na analýzu nejvíce odlišných zemí v rámci každého z nich. K porovnání zvolili statistickou metodu, jež jim umožnila zhodnotit rozsáhlé soubory dat z oblasti sociální i politické. Výsledkem bylo stanovení nejvýraznějších odlišností v obou podsouborech zemí a nalezení těch proměnných, které byly relevantní

pro vysvětlení pádu či uchování demokracie ve zvoleném geografickém prostoru a období.

Z poznatků získaných prostřednictvím a pomocí komparace a shromažďování dat o různých typech konkrétních politických systémů se často odvíjejí hodnocení různých forem vlády (a to nejen v politologii, ale často i v politické praxi). Lze proto souhlasit s tvrzením, které s trochou nadsázky uvádí P. G. Peters, že „skutečný svět je pro politické vědce fakticky laboratoří, v níž lze stanovit, co funguje a co nikoli, a současně ukázat ty nejdůležitější vztahy mezi proměnnými. Je to laboratoř, v níž ‚experimenty‘ provádějí jiní – politici, úředníci, zájmové skupiny, vůdci politických stran – a to jak ve svém vlastním zájmu, tak v zájmu společenských vědců“ (Peters 1998, 3). Neznamená to však, že by komparativně podmíněné studium politických fenoménů postrádalo na problematičnosti.

Jednou z prvních sporných rovin, na níž komparativní politologie stále opakovaně naráží, je výběr systémů, jež mají být studovány. Pokud vyjdeme z Petersova názoru, pak jednoznačně platí, že „laboratoří komparativní politologie“ jsou všechny politické systémy, s nimiž se ve světě setkáváme. Takto široká škála „vzorků“ se však některým politologům (H. J. Wiarda) jeví jako nevhodná pro seriózní analýzu, neboť obsahuje příliš mnoho „výrazně odlišných případů“. Z analýzy tohoto vnitřně disparátního souboru pak nelze vyvodit žádné závěry; jediné, co lze, je soubor vnitřně dále členit podle specifických kritérií, aby bylo možné vymezit podsoubory těch případů, které jsou si svým charakterem bližší. V této slabosti prvotního souboru komparativních případů však jiní vidí výhodu (G. Almond), neboť podle jejich soudu se jedná o prostor, jenž umožňuje paralelní aplikaci rozličných teoretických i metodologických postupů. V kontextu dynamických změn, k nimž v druhé polovině 20. století docházelo, je taková otevřenost výhodná, ba lze ji pokládat za nezbytný předpoklad analýzy, jež by měla být schopna dané proměny zaznamenat a interpretovat. Jakékoli omezení počtu případů na počátku komparativní analýzy by mohlo dosažené závěry jen zkraslit, resp. by mohlo vést k tomu, že mnohé podstatné tendence týkající se vývoje politických systémů současnosti by zůstaly politologům skryty. Přes tyto určité neshody o hodnotě vstupních dat pro komparativní

výzkum platí, že všechny dosavadní analýzy se pohybují mezi těmito dvěma krajními názorovými póly. Lze je členit na čtyři, resp. pět základních typů.

První skupinu tvoří **analýza jedné případové studie** (single country descriptions of politics). Jedná se fakticky o práce, které se zaměřují na konkrétní politický systém a snaží se postihnout příčiny jeho vnitřního vývoje. Jako příklady podobných analýz mohou sloužit četné práce J. Fitzmaurice o vývoji belgického politického systému od unitarismu k federalismu (1988, 1996) i jeho studie o Dánsku (1981), obdobný typem případové studie je práce A. Lijpharta věnovaná Nizozemsku či práce R. Rose (1965, 1989) o anglickém politickém systému (podobně i četné nejnovější analýzy politického systému Skotska).

Analýza totožných procesů, resp. institucí v rámci omezeného počtu zemí, jejichž výběr odpovídá cílům analýzy. Ukázkovým příkladem jsou již zmiňované práce T. Skocpolové (1979), S. M. Lipseta a S. Rokkana (1967). K dnes již klasickým studiím tohoto typu se řadí i práce R. Bendixe (1964), v níž se autor věnuje vývoji národního státu v kontextu formování občanské společnosti, či studie B. Moora (1966), zaměřená na analýzu diktatury a demokracie ve vztahu k formování moderní společnosti. Danému typu analýzy odpovídá rovněž novější práce C. Tillyho (1975), v níž se autor zaměřil na problematiku formování národního státu v západní Evropě; autor se k tomuto tématu počátkem 90. let 20. století ještě jednou vrátil, a to v souvislosti s časově obsáhlou analýzou evropských revolucí v období 1492-1992. Pro mnohé z výše uvedených analýz platí, že jsou pracemi v komparativní politologii dosti netypickými. Důvodem je časové rozpětí, které autoři pro svou analýzu vymezují; většina současných analýz tuto dlouhodobou, tedy vývojovou (tj. historickou) dimenzi postrádá.

Analýzy zacílené na **klasifikaci omezeného souboru zemí, případně subnárodních jednotek**. Cílem těchto komparativních výzkumů je vytvořit určitou **typologii**, jež by umožnila porovnat vybraný soubor případů (zemí) s ohledem na zákonitosti a specifika jejich vnitřního vývoje. Nejvýraznějšími pracemi, jež odpovídají tomuto záměru, jsou nesporně studie A. Lijpharta, zaměřené na klasifikaci

různých typů demokratických politických systémů současnosti; podobný charakter má rovněž celoživotní dílo D. Elazara věnující se problematice federalismu.

Zvláštní kategorii, co do četnosti prací velmi silně zastoupenou, tvoří **statistické analýzy**. V klasifikaci komparativních přístupů se setkáváme s jejich rozlišením na dva typy, a to (a) **statistické analýzy regionální**, jejichž cílem je testovat vztahy mezi proměnnými v rámci geograficky vymezeného souboru zemí; (b) **statistické analýzy globální**. Od předchozího typu se liší především svým celosvětovým záběrem.

Zastavme se jednotlivých typů komparativních analýz poněkud podrobněji.

4.3. Typy komparativních studií

4.3.1. Případové studie (case studies)

Případové studie jsou co do statistického počtu příkladů, s nimiž se v rámci komparativní politologie setkáváme, jednoznačně nejpočetnější. Jejich výskyt je však provázen pochybnostmi části politologů o tom, do jaké míry – a zda vůbec – lze tento typ analýzy začlenit do rámce komparativního studia politických systémů. Problém spočívá především v logickém protikladu pojmu komparativní, jenž v sobě zahrnuje rovinu vztahovou (studovaný jev je porovnáván, hodnocen v kontextu svého vztahu k jinému, zjišťují se shody, resp. odlišnosti mezi danými jevy), a výjimečnosti zvoleného případu. Je tedy opodstatněné klást si otázky typu: Co je komparativně přínosného na analýze britské New Labour? Jakou hodnotu má rozbor prezidentských voleb v USA? Či obecněji: Jaký význam pro poznání zákonitostí a dynamiky vývoje politických systémů demokratických zemí západní Evropy mají případové studie konkrétních zemí (Belgie, Nizozemí, SRN, Francie atd.)? Lze prostřednictvím takových analýz získat poznatky obecného charakteru nebo se díky nim pouze obohacují informační zdroje (rozšiřuje se faktografie) a dostává se nám výlučně údajů, které jsou relevantní specifickému vývoji toho kterého politického systému, a tudíž jedinečné?

Podobné pochybnosti jsou velmi často výrazem nejistot nikoli těch, kteří se s problematikou komparativních studií teprve seznamují (ti spíše přijímají daný jev jako faktum), ale mnohem spíše se s nimi setkáváme u renomovaných autorů, kteří se problematice komparativních výzkumů věnovali či věnují po značnou část své profesní kariéry. Například jeden z předních současných politologů G. Sartori ve své úvaze o tom, co je a co není komparativní analýza (1991), připomněl „nelogičnost“ a „nesystémovost“ hodnocení fakticky stejných typů analýz odkazem na skutečnost, že zatímco odborník, který se zabývá problematikou amerických prezidentů, bývá v anglosaské odborné terminologii běžně označován jako amerikanista, a naopak ten, který studuje postavení prezidentů francouzských, je zcela běžně pokládán za komparatistu. Co lze z tohoto faktu podle Sartoriho názoru vyvodit? Nic, co by bylo pro vlastní komparativní politologii příliš povzbudivého. Je třeba se smířit s tím, že se pod hlavičkou „komparativní politologie“ skrývá mnoho prací a autorů, kteří fakticky nejsou komparatisty a jejich cílem není rozvíjet tento typ výzkumu. Lze tedy jednoznačně prohlásit, že případové studie jdou fakticky proti smyslu komparativní politologie? Rozhodně nikoli a sám Sartori tak negativistický postoj nezaujímá. Jeho skepse jen zvýrazňuje potřebu být opatrný při hodnocení charakteru a kvality případových studií. Platí, že ne všechny analýzy, které se věnují jedné zemi, tedy jednomu specifickému případu politického systému či konkrétnímu politickému jevu, postrádají komparativní hodnotu. V čem tedy spočívá skutečná „komparativní“ hodnota případových studií?

Předně platí, že případové studie, resp. soubory případových studií, jsou-li zpracovány na základě stejných teoretických východisek – tedy jednotného teoretického rámce – poskytují politologům širokou škálu potřebných údajů, z nichž lze odvodit zobecňující závěry.

Případové studie mohou rovněž sloužit pro formulování určitého konceptu (concept-defining studies) a jeho následnému prověřování prostřednictvím aplikace na další případy. Tento typ komparace si udržuje v politické vědě trvale vysokou hodnotu, byť ne vždy platí, že prověřování teoretických konceptů je provázeno shodou mezi

autory.⁷ Prověřování vztahu politického a sociálního chování se v 90. letech 20. století stalo v rámci komparativního studia velmi populární a přineslo četné nové poznatky týkající se jak tradičních demokracií – USA (Putnam 1995) a Evropa (Perez-Díaz 1994) – tak systémů mimoevropských (afrických).

4.3.2. Analýza procesů a institucí

Odlišným typem komparativních analýz jsou práce, které vycházejí z rozboru několika vybraných případů spojených s konkrétním procesem či studiem určitého typu institucí. Cílem není popsat celý systém a jeho fungování, ale pochopit dílčí problémy konkrétních procesů, jejich příčiny a důsledky pro systém jako celek (či význam konkrétních institucí v daném systému). Důležitou charakteristikou tohoto typu komparací je časový horizont, v němž je daný jev studován. Naopak prostorová dimenze, tedy začlenění do konkrétního politického systému, je pokládána za významově okrajovou. Svým charakterem navazuje tento typ komparace na strukturně funkcionální analýzu G. Almonda ze 60. let 20. století, která předpokládá existenci stejných typů funkcí ve všech politických systémech (zvláště výrazně se to projevuje při komparaci institucí).

⁷ Typickým příkladem vědeckých sporů, které výrazně obohatily komparativní politologii druhé poloviny 20. století, je již zmiňovaná teorie konsociační demokracie nizozemského politologa A. Lijpharta. Byla formulována v druhé polovině 60. let a od té doby fakticky nepřestala přitahovat zájem odborné veřejnosti, a to v pozitivním i negativním smyslu. S diskusemi o hodnotě a významu této koncepce se setkáváme nejnověji i v české politologii, a to jak v pracích obecně teoretického charakteru (problematika kvality demokracie – M. Novák), tak v pokusech využít daný koncept při hodnocení československého politického systému první republiky. (Nizozemsko, které se stalo inspiračním zdrojem konceptu konsociační demokracie, se tak stalo referenčním komparativním případem vztahu specifického typu společnosti (tzv. segmentované společnosti) a politiky.

Podobně se do komparativní politologie zapsala i Itálie, a to nejnověji v souvislosti s významem tzv. sociálního kapitálu, resp. sociální infrastruktury společnosti (tj. členství v různých typech organizací) pro demokracii. Autoři (Putnam a kol. 1993) na základě rozsáhlé časové i prostorové analýzy formulovali tezi, podle níž je úspěšná demokracie přímo závislá na úrovni sociálního kapitálu. Tam, kde je výrazný nedostatek organizovaného členství, tam lze nalézt i výrazný deficit demokracie.

4.3.3. Typologie politických systémů

Komparativní analýzy přirozeně směřují k vytváření **typologií**, jež někteří autoři (B. G. Peters) pokládají za zcela specifickou formu vlastní komparace. Typologie vzniká prostřednictvím stanovení nejméně dvou proměnných a vymezení jejich vzájemného vztahu; jejím cílem je uspořádání a interpretace jevů, umožňuje jejich popis a napomáhá odhalení dalších odpovídajících jevů, vztahů a objektů, které doposud nebyly pro daný typ výzkumu důležité či známé. Proto je komparativní metoda pro typologii prakticky nezbytností. Obecně je typologie pokládána za vlastní počátek teorie, jež má být následně využita pro klasifikaci případů (jevů, procesů), které jsou předmětem komparace. Zdůrazňuje, že existuje určitý – omezený – soubor proměnných, jejichž existence je pro studovaný jev podstatná, určující a že právě tyto proměnné lze využít pro klasifikaci daných jevů, procesů apod.

Jedním z často připomínaných – a rovněž často kritizovaných – případů je typologie vytvořená na základě analýzy vybraného vzorku politických systémů, kterou předložil odborné politologické veřejnosti A. Lijphart. Kombinoval dvě základní proměnné: a) charakter chování politické elity (soutěživý a nesoutěživý), b) typ politické kultury (rozlišoval mezi homogenní a fragmentovanou kulturou). Na tomto podkladě pak vymezil čtyři základní typy demokratických politických systémů (tabulka č. 4.1.).

Tabulka. č. 4.1. Lijphartova typologie demokratických politických systémů

		Politické elity	
		<i>Soutěživé chování</i>	<i>Nesoutěživé chování</i>
Politická kultura	<i>Homogenní</i>	<i>Dostředivý typ</i> (Spojené království)	<i>Depolitizovaný typ</i> (Švédsko)
	<i>Fragmentovaná</i>	<i>Odstředivý typ</i> (Itálie)	<i>Konsociační typ</i> (Nizozemsko)

Pramen: zpracováno autorem

Jiným typem třídění poznatků dosažených komparací zvolených jevů je **taxonomie**, resp. klasifikace studovaných jevů prostřednictvím shodných